

**Impact
Factor
4.574**

ISSN 2349-638x

Peer Reviewed And Indexed

**AAYUSHI
INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL
(AIIRJ)**

Monthly Journal

VOL-V

ISSUE-VIII

Aug.

2018

Address

• Vikram Nagar, Boudhi Chouk, Latur.
• Tq. Latur, Dis. Latur 413512 (MS.)
• (+91) 9922455749, (+91) 8999250451

Email

• aiirjpramod@gmail.com
• aayushijournal@gmail.com

Website

• www.aiirjournal.com

CHIEF EDITOR – PRAMOD PRAKASHRAO TANDALE

सहशालेय उपक्रम—एक मूल्यात्मक शैक्षणिक चिंतन

डॉ.बलीद उज्वला शिमोन

बी.एड कॉलेज औसा

प्रत्येक व्यक्तीचे संस्कारक्षम असे वय असते या विशिष्ट वयात व्यक्तीला चांगल्या सवयी लागणे आवश्यक असते आणि हे शिक्षणामुळे शक्य होते शाळा ही व्यक्तीला सक्षम,आत्मनिर्भर बनविण्यासाठी जीवन मुल्ये व उत्तम संस्कार देते.विद्यार्थ्यांचा बौद्धिक,मानसीक,भावनिक विकास याच काळात होत असतो हा काळ संस्कार क्षम असून व्यक्ती विकासाला पोषक ठरतो त्यामुळे शिक्षणाच्या माध्यमातूनल शाळेमध्ये सहशालेय उपक्रम राबविले गेले पाहिजे.

स	१.समाजसेवा शिबीर
ह	२.शैक्षणिक सहल
शा	३.स्नहसंमेलन
ले	४.क्रीडा स्पर्धा
य	५.पुस्तक पेढी
उ	६.दिनविशेष साजरा करणे
प	७.थोर व्यक्तीच्या जयंत्या व पुण्यतिथ्या
क्र	८.राष्ट्रीय महत्वाचे सण
म	९.स्काऊट
	१०.N.C.C उपक्रम
	११.हस्त लिखितांचे प्रदर्शन
	१२.उपकरणे निर्मित व प्रदर्शन
	१३.चित्रकला,विज्ञान विविध कला प्रदर्शन
	१४.ऐतिहासिक भौगोलिक स्थळांना भेटी (क्षेत्रभेट)
	१५.शासनाकडून आयोजित केले जाणारे विविध उपक्रम

शालेय तासीकेतून विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तीमत्वाचा विकास साधता येत नाही,परंतू सहशालेय उपक्रमातून तो साधता येतो.

सहशालेय उपक्रमांतून पुढील उददीष्टे साध्य होतात

१.शारिरीक शक्ती व समूह भावनेचा विकास क्रीडा,स्पर्धा विविध खेळ सामूहीक कवायत इ.उददीष्टे साध्य होते.

२.उपकरणे तयार करणे,प्रदर्शन भरविणे निरीक्षण,मनन करणे हे उददीष्ट साध्य होते.

३.संगीत,नृत्य,चित्रकला,लेखन स्पर्धा या मधून सौंदर्यात्मक व सृजनशीलता उददीष्ट विकसीत होते.

४.इतर धार्मीय,इतर देशात राहणाऱ्या लोकांची संस्कृती व जीवन शैली जाणून घेऊन कमकुवत व चिंताची सेवा करण्यास तयार असणे या सवायी रूजवून सामाजिक जबाबदारी अंगीकारणे हे उददीष्ट समाजसेवा या उपक्रमातून साध्य होते.

शाळा समाजाची प्रतिकृती आहे.शाळेतून विद्यार्थ्याला सामाजिक करणाचे धडे देऊन सुशिक्षित नागरीक घडवला जाऊ शकतो चांगल्या सवयी मनोवृत्ती निर्माण करता येतात.स्वामी विवेकानंदानी सांगितल्याप्रमाणे प्रत्येक व्यक्ती मध्ये सूप्त गुण असतात त्यांना बाहेर काढून त्यांचा विकास करण्याची जबाबदारी शिक्षक,पालक व समाजाची असते विद्यार्थी आपल्या आवडी प्रमाणे संगीत नृत्य,चित्रकला वक्तृत्व नाटय इ.उपक्रमात सहभागी झाल्यास त्याच्या कलागुणांस संधी मिळते व अभिरूची वाढते. वाद—विवाद,लेखन भाषण इ.उपक्रमातून विद्यार्थ्यांना आपले विचार तर्कशुद्ध पद्धतीने मांडण्याची सवय लागते व विचार शक्तीचा विकास होतो.सामान्यज्ञान वाढते एन.सी.सी,स्काऊट या उपक्रमातून विद्यार्थ्यां मध्ये शिस्त लागते,समाजसेवा,पुस्तक पेढी या उपक्रमातून विद्यार्थ्यांना समाजा विषयी आपुलकी व सहकार्याची भावना वाढते मुल्यधिष्ठीत अभ्यासक्रमाबरोबर प्रत्यक्षात आणण्यासाठी अभ्यासक्रमाबरोबर सहशालेय उपक्रमातून नैतिकमूल्य रूजविता येतील.

नुकतेच सरकारने मोफत व सक्तीचे शिक्षणाचे हक्क देणारे विधेयक केंद्रिय मंत्रिमंडळात मंजूर केले घटनेत ४५ व्या कलमानुसार शिक्षण सक्तीचे व मोफत शिक्षण देण्यात आले.शिक्षणाचा विचार केवळ बौद्धिक सुधारणा नसून विद्यार्थ्यांना परिपूर्ण करण्यासाठी शारिरीक,भावनिक क्रियात्मक विकासही महत्वाचा आहे.विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास साधण्यासाठी सहशालेय उपक्रमांचे आयोजन करणे गरजेचे आहे.आज आपल्या देशात दहशतवाद, प्रांतवाद, भाववाद दिसून येतो या समस्यावर उपाययोजना करण्यासाठी विद्यार्थ्यांमध्ये मूल्य जोपासण्यासाठी सहशालेय उपक्रमांची भूमिका महत्वाची आहे.सहशालेय उपक्रम हे गटकार्याच्या माध्यमातून राबविले जात असल्यामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये संघभावना निर्माण होते नेतृत्व गुण वक्तृत्व गुणांना चालना मिळते माध्यमिक स्तर हा कौमार्यावस्थेचा असल्यामुळे या वयातील विद्यार्थी—विद्यार्थिनी ह्या मानसशास्त्रीय दृष्ट्या कोणतेही कार्य करण्यास उत्सुक असतात व याच वयात त्यांचा सर्वांगीण विकास घडून येत असतो सामूदायिक प्रार्थना,सुभाषित वाचन,लेखन थोर पुरुषांचे जन्मदिन पुण्यतिथी,राष्ट्रीय व सामाजिक रूढी आंतरराष्ट्रीय महत्वाचे दिवस इ.उपक्रम राबविल्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या विकासात भर पडते याचा परिणाम अध्ययन अध्यानावर होऊन विद्यार्थ्यांची अध्ययन गोडी वाढते.

● सहशालेय उपक्रमांचे महत्व:—

- १.सामाजिक विकासास उपयुक्त
- २.सुप्तगुणांचे प्रकटीकरण करता येते.
- ३.चारित्र्याचा विकास करता येतो
- ४.नागरिकत्वाचे शिक्षण मिळते.
- ५.रिकाम्या वेळेचा सदुपयोग होतो.
- ६.नेतृत्व शिक्षण मिळते.

- ७.शारिरीक विकासास उपयुक्त असते
- ८.कुमार अवस्थेतील विद्यार्थ्यांना उपयुक्त असते.
- ९.रसिकतेची जोपासना होते.
- १०.पर्यावरण विषयी आवड निर्माण होते.

सहशालेय उपक्रमांमुळे कृतीशिलतेला वाव मिळतो शाळेत अनुकूल वातावरण निर्माण होते,विद्यार्थ्यांना शाळेची गोडी लागते समूह भावना समायोलन क्षमता, सहाकार्य, बंधुभाव, सहिष्णुता खिलाडी कृती,आत्मसन्मान,निसर्गप्रम,लिंगभाव समानता,सार्वजनिक व वैयक्तिक स्वच्छता श्रम प्रतिष्ठा,राष्ट्रप्रेम या मुल्यांची जोपासना होते विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासाबरोबरच राष्ट्राचा विकास होतो.

निष्कर्ष:-

- १.माध्यमिक स्तरावर शाळेमध्ये विकासात्मक उपक्रम राबविले जातात.
- २.शाळेमधून काढलेल्या सहलीचे स्वरूप मनोरंजक असते,ज्ञान पुरक माहिती मिळते.
- ३.मुख्याध्यापकांना सहशालेय उपक्रम हे अंशतः वेळखाऊ वाटतात पण ते गरजेचे आहे.
- ४.विकासात्मक उपक्रम राबविताना अडचणी जाणवतात.
- ५.सहशालेय उपक्रम राबविल्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तीमत्व विकासावर चांगला परिणाम होतो.

समारोप:-

सहशालेय उपक्रमांची नोंद वार्षिक नियोजनात केल्यास अंमलबजावणी करणे सोपे जाते.सहशालेय उपक्रम राबविल्यामुळे विद्यार्थ्यांत आचार,विचार,सदाचाराची भावना वाढीस लागते अभ्यासाची गोडी वाढते सहशालेय उपक्रम हे विकासात्मक आहे याची जाणीव मुख्याध्यापकांनी पालक वर्गाला देणे आवश्यक आहे. आपला विद्यार्थी कोणत्या प्रकारे चौफेर ज्ञान घेईल व स्पर्धेमध्ये टीकून राहील याचे अवलोकन शिक्षक व मुख्याध्यापकांनी करून प्रयत्न करणे आवश्यक आहे सध्याचा कालखंड स्पर्धात्मक आहे आणि शिक्षकांचा वाटा मोलाचा आहे.

संदर्भ:-

1. डॉ.भा.गो.बापट शैक्षणिक संशोधन पुणे नुतन प्रकाशन,
2. जोशी,डॉ.अनंत व सौ कुशरे अरूणा संशोधन प्रश्नावलीचे आयोजन नाशिक य.च.म.मु.वि प्रकाशन,
3. अकोलकर गा.वि,पाटणकर ना.शालेय व्यवस्थापन व प्रशासन
4. दांडेकर वा.ना.शैक्षणिक मूल्यमापन व संख्याशास्त्र पुणे विद्याप्रकाशन